

ΛΕΥΤΕΡΟ ΒΗΜΑ

ΑΠ' ΑΦΟΡΜΗ ΕΝΟΣ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΥ

Στό κρεβάτι που με κρατούσε μία μικρή αδιαθεσία, ξεφύλλιζα τον περσινό «Νουμά», διαβάζοντας κάτι δημοσερούς στίχους, κ' εκεί απάνου έπεσαν τὰ μάτια μου σ' ένα άρθρο που έγραφα εδώ κ' ένα χρόνο απ' αφορμή τῆς δολοφονίας του Ίδα. Έτσι θυγήθηκα μία ιουλιανή κουβέντα μας που δημοσίευσά στο άρθρο μου εκείνο (φύλλο 697 τῆς 15 Αύγουστου 1920, σελ. 102).

Λέγαμε με τον Ίδα, δυο μέρες πριν τον σκοτώσουν, πως οι περισσότεροι από τους ανθρώπους, που χριστόντανε σε πραγματική ψυχική κ' ιδεολογική συγγένεια μαζί μας, είχαν κολλήσει στο Βενιζέλο και στο βενιζελικό σύστημα τῆς προσωπολατρίας, ξενολατρίας και καταπίεσης κάθε ελεύτερης σκέψης, (τὴν ελεύτερη σκέψη τῆς θυμούνται όταν δὲν είναι στα πράματα, βλέπε νοσηδριανά και σήμερα, μὰ σὰν έγιναν Κυβέρνηση ἀπομωμάθηκαν κι αὐτοὶ με τοὺς γυπαραίους, ἀν' ὅχι βοηθώντας, ὁποσοδήποτε σιωπώντας στα ἄτιμα μέσα, χάρι σε . . . γενικώτερα ζητήματα τὰ ὁποῖα γενικώτερα ζητήματα δὲν τὰ ἀναγνωρίζουν όταν αὐτοὶ πιέζονται). Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά λέγαμε πως σύντροφοί μας στὴν τότε Ἀντιπολίτευση εἶτανε οἱ ἀντιδραστικοὶ τῆς μετεπαναστατικῆς (1909) ἐποχῆς, ἄνθρωποι που δὲ μᾶς συνέδεε μαζί τους τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία νὰ ρηξοῦμε τὸ βενιζελισμό.

Μέσος σ' αὐτὸ τὸ τραγικὸ δίλημμα προτιμήσαμε νὰ πᾶμε με τὴν ἀντίδραση. Τὸ πρῶμα φαινότανε παράξενο στοὺς παλιούς μας συντρόφους και φίλους τῶ σπουδῶν που εἶτανε στὸ βενιζελικό στρατόπεδο. Αὐτοὶ ξεγυῶσαν τὴν προδοσία που ἔκαναν στὴν ιδεολογία μας, ιδεολογία με πρώτη θέση τὴν ελεύτερη σκέψη. Αὐτοὶ, γεμάτοι ἀπὸ ἀξιώματα, προτιμοῦσαν νὰ ἀνέχονται τὰ ὄργανα τῶν γυπαραίων καὶ τῶν κούντουρων, κάποιος μάλιστα ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀγαπημένους μου — ὁ ἀνώτερος ὁποσοδήποτε ἀπὸ ὅλους, — καταδεχότανε και μιλοῦσε με τὸν Κούντουρο. Δὲ θέλω νὰ πῶ πως ὅλοι τοὺς θυσίασαν τις ιδέες τους γιὰ τὸ ἀξίωμα. Εἶτανε και οἱ ἄνθρωποι που δὲν κινήθηκαν, γιατί ἀπὸ ἰδιοσυγκρασία δὲν μπορούσαν νὰ ἀνλάβουν πρωτοβουλία και νὰ δημοσιογραφήσουν ἢ νὰ διαμαρτυρηθοῦν προφορικά ἐκκίντια στις βενιζελικές μεθόδους. Μὰ οἱ περισσότεροι εἶτανε οἱ ἄλλοι — ἐκείνοι που μπορούσαν νὰ πάρουν πρωτοβουλία και δὲν τῶκαναν, γιατί δὲν ἤθελαν νὰ τὰ γυαλοῦν με τὸ Βενιζέλο και με τὴν κλίμα του, γιατί, ξεγώνοντας τις δημοκρατικές τους ἀρχές και τὸ λιμπεραλισμὸ τους, προτιμοῦσαν νὰ μᾶς σφάξει ὁλους ὁ Γύπαρης παρὰ νᾶσθε ὁ Κωσταντῖνος στὴν Ἑλλάδα, ἔστω κι ἂν τὸν ἤθελε ἡ πλειοψηφία τοῦ λαοῦ.

Ἐμεῖς ὅμως οἱ λίγοι ἀντιβενιζελικοὶ ἀδιανοούμενοι» (που δὲ ζήτησαμε και δὲν πήραμε ἀξιώματα, σὰν εἶδαμε πως ἡ καινούργια κατάσταση, που βοηθήσαμε και μετς γιὰ νᾶσθε, δὲν εἶτανε σύμφωνη με τὰ ἰδανικά μας) — ἐμεῖς που θαρροτά ὑποστηρίξαμε ὑποστηρίξαμε τὴν ελεύτερη σκέψη. — σκεφτόμαστε

ὑποστηρίξαμε τὴν ελεύτερη σκέψη — σκεφτόμαστε διαφορετικά. Βλέπαμε πως τὸ βενιζελικό σύστημα εἶχε δυὸ βασικές ἀντίθετες μαζί μας, τὸν ξενισμό και τὸν ἀρριβισμό — κ' ἔπειτα πως εἶχε ἀρχηγὸ ἕναν πανίσχυρο Ἀφέντη που κανέναν δὲ λογάριζε καὶ εἶτε σὺντριβε εἶτε, διακρίνοντας και δίνοντας ἀξιώματα στοὺς πρωτεργάτες, παραλοῦσε κάθε μεταρρυθμιστικὴ κίνηση.

Ἀντίθετα, στὴν ἀντιπολίτευση τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐλπίζαμε πως, ἂν και πολὺ λίγοι, θὰ μπορούσαμε νὰ ἐπικρατήσουμε, γιατί φανταζόμαστε πως «τ' ἀντιδραστικὰ στοιχεῖα δὲ θὰ εἶχαν τὸ ἥθικο κύρος γιὰ ν' ἀντισταθοῦν στὴν πρῶδο». Ἐπειτα, γνωρίζοντας τὸ σημερινὸ Πρωθυπουργὸ με τὴν πραγματικὰ φιλελεύτερη και δημοκρατικὴ ἰδεολογία του, ἀποτελέσμε ὄχι μπόσικης ἐφημεριδομύρωσης μὰ βαθειᾶς μελέτης και χωνεμένης ἐπιστημονικῆς πεποίθησης, πιστεύαμε πως στα χρόνια, που τλαιπωρήθηκε μακριὰ ἀπ' τὴν Ἑλλάδα, θ' ἀσάλασε τὴ θέλησή του και θᾶναιστεκότανε στὸ ἀντιδραστικὸ ρεύμα τῶν συνεργατῶν του, ἀγκυλωπώντας ἀπάνω στὴ μεγάλη λαϊκὴ πλειοψηφία που τὸν κλοῦσε, και μὴ προσπαθώντας νὰ στηριχτῆ στὴν ἔμμεση μὰ στὴν αἶεση ἐκλογῆ. Μὰ κι ἂν οἱ ἱλιπδες μας αὐτὲς δὲν πραγματοποιήτανε (ἢ τρίτη, πως θὰ μπορούσαμε με τὸν Ίδα γιὰ πρῶτα νὰ κάνουμε τριτοκομματικὴ κίνηση, ἔσθρε με τὸ θᾶνατό του), σκεφτήκαμε πως ἔπρεπε πρῶτα νὰ πέσει ὁ βενιζελισμὸς κ' ἔπειτα θὰ εἶτανε εὐκολο νὰ πολεμηθεῖ ἢ ἀντίδραση τοῦ ἀντιβενιζελισμοῦ, γιατί στὴν ὁμάδα μας ἔλειπε ὁ Ἀφέντης, ὁ ἀντίστοιχος τοῦ Βενιζέλου, και γιατί τ' ἀντιδραστικὰ στοιχεῖα τ' ἀνεχότανε προσωρινὰ ὁ λάος γιὰ νὰ χριπῆσει τὸ Βενιζέλο — μὰ δὲν τ' ἀγαποῦσε.

Ἐτσι προτιμήσαμε νὰ μείνουμε σύμμαχοι τῆς ἀντίδρασης και νικήσαμε τὸ βενιζελισμό. Μὰ και στὸ στρατόπεδό μας ἀμέσως νίκησε ἡ ἀντίδραση και κείνους ἀπὸ μᾶς, που τραβηχτήκαμε παρᾶμερα με ἀηδία ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή και τοὺς ἄλλους που δοκίμασαν νὰ βοηθήσουν, μὰ πολὺ γρηγορὰ πήγανε στα σπιτάκια τους ἢ εἶναι ἔτοιμοι νὰ πάνε και τὸν Ἀρχηγὸ τῆς Πλειοψηφίας. Εἶναι ἡ τελευταία αὐτῆς νίκη, που εἶναι και ἡ πιὸ σημαντικὴ, γιατί λείπει γιὰ τὴν ἔρα ο π υ ρ ῆ ν α ς τ ο ὗ ἄ γ ὼ ν α ἔ ν ἄ ν τ ρ ι α σ τ ἠ ν ἀ ν τ ἰ δ ρ α σ ῆ σ ἔ τ ὀ π ο π ο ὗ ζ η τ ἄ ε ι ἄ κ ὀ υ α ἀ ρ χ η γ ο ὗ ς κ α ἰ ὄ χ ι ἰ δ ἔ ε ς, εἶναι ἡ τελευταία αὐτῆς νίκη ὀριστικὴ ἢ προσωρινή: Ἦσως δὲ χᾶθηκε ἀκόμα κάθε ἐλπίδα πως μπορεῖ στὸ τέλος νὰ κερδίσουμε ἐμεῖς τὸν Πρωθυπουργὸ και νὰ τὸν θγάλομε με τὰ λίγα ἄλλα δυνατά, γιατί νεώτερα, χέρια μας ἀπὸ τὰ ἀρτηριοσκληρωτικά ἀγκαλιάσματα που τὸν σφίγγουν και που σίγουρα θὰ αἰστανότανε περισσότερο ἂν ἄλλες γενικώτερες σκοτούρες δὲν τὸν ἀτασχολοῦσαν.

Μὰ εἶτε ἡ νίκη τῆς ἀντίδρασης εἶναι ὀριστικὴ εἶτε ὄχι, ἕνα πρῶμα θὰ ἔπρεπε νὰ ἴδουν καθαρά τὰ νέα στοιχεῖα ἀπὸ τὰ δυὸ στρατόπεδα. Δὲν ἔννοῶ φυσικὰ νέα στοιχεῖα τοὺς θανασιαιμένους ἀρθρογράφους τῆς «Πατριδας», που ἔκλεισαν τὰ μάτια τῆς γνώσης υποοστά στὴν πίστη ἑνὸς ἀνθρώπου και στὸ μῖσος ἑνὸς ἄλλου, που τὸ ἔθνος ὀλόκληρο τὸν θέλει Κεσᾶλή του και ἠλεκτρίζεται σ' ὄνομά του, γιατί ὁ ἄλλος αὐτὸς εἶναι σήμερα Ἑθνικὴ Δύναμη χωρὶς οὔτε ἡ

προυσία του όυτε τὰ δικιώματά του γὰ ἐμποδίζουν τίς γνήσιες δημοκρατικές ἀρχές (μόνο ἀρλοικιστάξιδες δημοσιολόγοι μποροῦν νὰ πιστεῦουν, πὼς ἅμα ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δὲν εἶναι Βασιλιάς ἀλλὰ ἰστός, ἐκλεγμένος κάθε πέντε ἢ ἑπτὰ χρόνια, ἔγινε σπουδαία μεταβολή, ἄλλως τε θάρθει κι αὐτὸ τὸ φρούτο μιά μέρα καὶ στὸν τόπο μᾶς, χωρὶς νὰλλάξουν αἰσθητὰ οἱ ἄλλες σινηθῆκες τῆς πολιτειακῆς ζωῆς, γιατί μερικοὶ Οὐάιλσονες καὶ Πουανκαρέδες μπορεῖ νὰ εἶναι πιὸ ἐπικίνδυνοι ἀπὸ τοὺς Γουλιέλμους). Αὐτὸ περιμένουν πάντα τὸ μεσοία (μὲ μικρὸ καὶ μὲ κεφαλιὸ γράμμα) καὶ θέλουν νὰ φύγει ὁ Κωσταντίνος. Εἶναι οἱ... δημοκράτες τῆς μεγάλης πολιτικῆς. Μὰ ὑπάρχουν καὶ νέα στοιχεῖα, πιὸ ὀρθολογισμένα, πὸν βλέπουν τὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα, πὸν δὲν ἔχουν ἔμμονες ιδέες, γιατί στὴν πολιτικὴ πὸν βασίζεται σὲ ἀνθρώπινες μεταβλητὲς συνθήκες ἀλίμονο σὲ κείνον πὸν παρασέρνεται ἀπὸ τέτοιες. Καὶ τὰ νέα αὐτὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὰ δυὸ στρατόπεδα, ξεκινώντας γιὰ τὴν ὄρα ἀπὸ τίς ἀρχές τοῦ σημερινοῦ πολιτεύματος, θὰ μποροῦσαν νὰ ὀργανωθοῦν γιὰ νὰ ρηξοῦν τὴν ἀντίδραση. Ἀφίνοντας ὀριστικὰ τὸ Βενιζέλο στὴν καινούργια του «ὀριστικῆ» ἀπόφαση νὰ μὴν ἀνακατοιδεῖ πιὰ στὴν πολιτικὴ, γιατί τὸνομα αὐτὸ προκαλεῖ ῖγην ἀνατριχίλας στὴ μεγάλη μάζα τοῦ λαοῦ, ἀφίνοντας ἀρ῀οριστικὲς βλέψεις καὶ δουλεύοντας στὶς ιδέες πὸν ἄλλοτε μᾶς ἔχαν ἐνώσει, πρὶν μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς ὑποτῆχθοῦν στὸ βενιζελισμό, νὰ ἐτομαστοῦν γιὰ ἕνα ἰδεολογικὸν ἀγῶνα. Ἄν ὁ σημερινὸς Πρωθυπουργὸς θελήσει νᾶσθει μᾶς, θὰ εἶταν ὁ ἰδανικώτερος ἀρχηγός. Ἄν τὸν κερδίσει ὀριστικὰ ἢ ἀντίδραση, θὰ τραβήξουμε τὸ δρόμο μονάχοι, ζητώντας μέσα στὶς τάξεις μᾶς τοὺς ἀρχηγούς. Στὴ δεύτερη αὐτὴ περίσταση ὁ ἀγῶνας μᾶς θὰ εἶναι πιὸ τραχὺς, μὰ ἢ νίκη πάντα θὰ εἶναι δική μᾶς καὶ ὄχι σὲ πὸν κειρό, γιατί ἢ ἀντίδραση δὲν μπόρεσε νὰ ριζώσει.

Γράφοντας ἐτοῦτα, δὲν περιμένω νὰ καρποφορήσει ἢ ἰδέα μου. Χαίρω πὼς στὸν τόπο μᾶς προέχουν οἱ μικροφιλοτιμίτες καὶ τὰ προσωπικά. Μὰ ὅταν κανένας εἶναι σὲ κρεβάτι, θρῖσκει εὐκαιρία νὰ ξεδιαλύνει τίς σκέψεις του, (μὲ τὸ ἑλαφρυντικὸ πὸν μπορεῖ νὰ πρ῀οθῶν γιὰ πυρετικὸ παραλήρημα), καὶ νὰ τίς γράψει τουλάχιστο ἔτσι, γιὰ νὰ θγάει τὸ ὄχι του.

A. ΤΡΑΝΟΣ

ΤΗΣ ΜΟΝΑΞΙΑΣ ΜΟΥ

Πάντα μονάχη μου στὴν κάμαρά μου,
Μ' ἀγάπης ὄνειρα κοντὰ σου ζῶ.
Σφίγγω τὸν πόνο μου μὲς στὴν καρδιά μου,
— Αἰώνια ἐσένανε σὲ ἦσκιο θωροῦ. —
Ἔλα πιὰ... Πέρασαν χρόνια πὸν λείπεις...
Μαγιά σου κόλαση μοιάξ' ἢ ζωή...
Ἔλα κοντὰ μου... μὴν ξαναφύγεις,
Γιατί μὲ νέρωσεν ἢ συλλοή.
Γιὰ συντροφιά μου μόνο μοῦ μένουν
Ἐάνθια πὸν μοῦστειλες τὰ θγενικά,
Κι αὐτὰ, γιὰ δὲς τα, θλιμμένα γέρνου
Νὰ μαρᾶθοῦνε σιγά... σιγά...

Χίος.

ΦΟΥΑΜΕΝ

ΜΠΡΟΥΣΣΟΣ

16

Ἡ δέμτερη ἱστορία ἔτυχε σὲ γινωμό. Καθὼς διαβαίνομε τὸ πέραμα ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ πρὸς τὴ δεξιά ὄχτη, εἶδα τρεῖς ταξιδιώτες, ὄχι καὶ τόσο χωρικούς, πὸν καθισμένοι κοντὰ σὲ ἕνα λεβεντόκορμιο δέντρο μαγέρεθαν. Τὴ σιὰ τους, πρῶξηση καὶ πετρόφτιαστη, τὴν εἶχαν στημένη στὴ βάση τοῦ κορμοῦ, ὥστε ἢ φλόγα ἀνεβζίνοντας καψάλιζε τὴ φλούδα. Στάθηκα καὶ τόλιμσα νὰν τοὺς παρατηρήσω ἄν δὲν εἶτανε σκληρὸ πὸν γιὰ μιά μικρὴ τους ἔτσι περαστικὴ ἐγκοιλία κατὰστρεφαν ἄδικα ἕνα τοῦ Θεοῦ ἀριστούργημα, αἰώνιον πλάσμα· ὁ κόπος τους δὲ θὰ πλήθαινε δὰ καὶ πὸν ἄν ἔχτιζαν τὴ σιὰ λίγο παρῆκει. Καὶ κατὰστροσα μιά μικρὴ διδαχοῦλα. Τὸ πὸν ἅμα κατᾶστροφοῦν τὰ δέντρα, σιγὰ δὲν ξαναφαιτῶνουν ἄλλα ὄμοια(1), παρὰ χαμῶδεντρα χωρὶς ἀξία· πὸν ὅταν καὶ ἀπτὰ χαθοῦν, φέβγει τὸ χῶμα. πὸν τότε οἱ θελχτικὲ ἀρτοὶ πρωτόγονοι παρῶδεισαι καταντοῦν ἀπελιπτικὰ παντοινὴ ξεραῖλα κτλ. Ἄπὸ τὴν ἀπάντησή τους ἔβλεπε τὸ ἦξερσεν πὸν ἔπρεπε νὰ φειδονται τὰ δέντρα. Μὰ εἶπαν πὸν ὁ δικός τους τρόπος δὲν τὰ πείραζε· πειράζονται μονχὰ ὅταν οἱ φωτιὲς ἀνάθονται μῆσα στὶς κορυφές. Διὸ τρεῖς κορυφές ἐκεῖ κοντὰ, μᾶθος καρθονιασμένης, μαρτηροῦσαν πὸν τοῦτο ἀληθινὰ γίνεται σισηματικά. Γιατί, προφιλᾶμένη ἔτσι ἢ φωπὰ ὀλόγυρα μέσα στὴν κορυφὰ, ἐνεργεῖ, ἐνὸ στὰ ἀνοιχτὰ, ὅταν τὸ παρᾶμικρὸ φυσάει, σκορπᾶει ὁ ἀνεμος τίς φλόγες καὶ δὲ γλύφουν τὸ τσοκαλί.

Τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς φαιτικῆς κατᾶστροφῆς τὸ βλέπεις ὄχι μονχὰ ἐδῶ σὲ ἰέφτερο τάχα βασίλειο, παρὰ παντοῦ ὅπου κρατεῖ ἢ σιλή μᾶς. Ἄλλοτες ἢ Κύπρο, σιὸς καιροὺς τῶν Φράγκων, φημιζοῦσαν ὡς πηγή ἀφθονῆς ναιπηρήσιμης ξυλῆς· τί ἀπόγινε ὄλος ἐκεῖνος ὁ σιολισμός καὶ πλοῦτος; Στὴ Μυτιλήνη εἶγε ἕνα ὄραιότατο λόγγο τσάμια (ὄπως ἐκεῖ λένε τσῆζικα τοὺς πέφκους), μὰ καὶ ἐκεῖνος τὸ περισσῶτερο ἀφανίστηκε. Σιὸν Σέλιον τὰ θονὰ τῆς Κρήτης πέρασα ἕνα δάσος ἀγροικαπάρισα — σπανιότατης νομῖζω λογιῆς δάσος — ὀλότελα ἀποτερωμένο. Στὴ Ρόδο, ὅταν ἔμενα σὲ μοναστήρι, μοῖλεγε ὁ γούμενος πὸν μιά ἐπιτροπὴ χωρῖανοὶ παρῶσιώστηκαν καὶ τὸν παρᾶκινούσαν νὰ πρῶπολήσει τὸ μονχστηριακὸ δάσος τῶν πέφκων ὥστε νὰν τὸ σπειροῦνε, καὶ ἀπτὸς, ἀντὶς ἀμέσως νὰν τοὺς δώσει τὴν πιὸ θαρῖά του κατᾶρα, μοῦ ζήτησε τὴ γνώμη μου ἄν δὲν εἶτανε φρόνιμο καὶ κερδοφόρο νὰ σιμορφῶθῃ. Ὅμοι πὸν κερδοφόρο; Τὸ πὸν πὸν ἰάβηναζε διὸ σιδιές, μὰ μὲ 10 ο)ο καρπὸ καὶ μὰ μὲ 5, ἔπειτα ἴσως μῖτε

(1) Ὁ Henry O. Forbes (Eastern Archipelago σελ. 132) λέει : «Ὅταν τὸ παλιὸ δάσος ρημαχτεῖ, τὰ κατοπινὰ δέντρα εἶναι τὰ περισσῶτερα ἀλλοτικῆς φυλῆς, φυλῆς σπᾶνας σὲ παλιὸ τὸ δάσος. Στὴ Σουμάτρα δέντρα μὲ ξύλο σπανιότατο καὶ πολυτιμῶτατο κόβονται, μισοκαίγονται, ἔπειτα ἀφίνονται νὰ σαπίσουν. Ἐκεῖ ἀνάμεσα σιὸς κορμούς θερῖουν ἴσως διὸ σιδιές, ἔπειτα ἢ γῆς ἐγκαταλείπεται καὶ γλήγορα γεμίζει σιποτένια δέντρα ἢ κυριέβεται ἀπὸ ἀξερῖζωτο παλιόκορτο».

Μὰ μὲ τὰ παλιὰ δέντρα χάνονται καὶ διᾶφορα βοτανικὰ εἶδη. Πρῶτσα τὸν καθηγητὴ Δημάδη—ἐμπειρο σιστηματιστὴ—ἄν τοῦτο ἔγινε ἐδῶ στὴν Ἄτικῆ, καὶ μὲ βεβαίωσε μὲ ἕνα μελαγχολικότατο κῶνημα τῆς κεφαλῆς.